

ŞARK BELLEĞİ

Hüseyin Ferhad 1954'de Hassa'da doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü'nü bitirdi. İlk şiirleri 1978'de *Sanat Emeği*'nde yayımlandı. Bunu *Somut, Türk Dili, Varlık, Yarın, Yazko Edebiyat, Broy, Adam Sanat, Yeni Biçem, Edebiyat ve Eleştiri, Kitaplık, Geceyazısı, Yasakmeyve, Yom Sanat, Kaşgar, Akatalpa, Sözcükler* gibi dergilerde yayımlanan şiirleri, şiir üzerine yazıları izledi. *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* ile 1984 Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülü'nü, *Söyle Gölgen de Gitsin* ile 1994 Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü, *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül* ile 2001 Altın Portakal Şiir Ödülü'nü kazandı.

Kitapları

Şiir: *Deniz Çobanları* (1982), *Ve Yürüdük Gecenin Ateşleri İçinden* (1984), *Söyle Gölgen de Gitsin* (1993), *Hayal Ülkesinin Keşfi* (1995), *Hazer İçin Birkaç Sarı Gül* (2000), *Simurg* (2004), *Beni de Ezberine Al* (Kendi Seçtikleri, 2007), *Gizli Âyinler* (2008, *Kılıç İpekte Sınır - Toplu Şiirler 1982-2007* içinde).

Anlatı: *Cennet Diye Bir Yer* (1997).

Deneme: *Aşka ve Barbarlara Dair* (1995), *Şark Belleği* (2016).

*Hüseyin Ferhad'ın
YKY'deki kitapları:*

Kılıç İpekte Sınanır - Toplu Şiirler 1982-2007 (2008)
Şark Belleği (2016)

HÜSEYİN FERHAD

Şark Belleği

Deneme

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4647
Edebiyat - 1323

Şark Belleği / Hüseyin Ferhad

Kitap editörü: **Murat Yalçın**
Düzeltili: **Azad Ziya Eren**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**
Sayfa tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Akgül Yıldız**

Baskı: Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.
Beysan Sanayi Sitesi, Birlik Caddesi, No: 26, Acar Binası
34524, Haramidere - Beylikdüzü / İstanbul
Tel: (0 212) 422 18 34 Faks: (0 212) 422 18 04
www.acarbasim.com
Sertifika No: 11957

1. baskı: İstanbul, Mayıs 2016
ISBN 978-975-08-3673-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2016
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

- Suya Yazılıdır • 9
Dil/Lisan: Şairin Asıl Yurdu • 17
Bir Gülüşün Diyeti • 22
Etnik Büyü • 30
Lanetler, Kutsal S'imgeler • 72
Çarçu'da Bir Kürdili Akşam • 79
“Bir kırlangıcın daha var” • 83
Söz'ün İlkel Gücü • 88
İki Şey: Esin ve Zekâ • 93
Ahmet Oktay'ın *Hayalet*'ine İtirazlar • 97
Eleştiri'nin Ş Harfi • 102
“Carpe diem”: Hayat 1 Gün, O da Bugün • 113
İkinci Menzil • 126
Kusursuzluk da Bir Kusurdur • 138
Şair Tahtı • 149
“Gözel amrak yıkanıyor süt gölünde” • 156
Şiiri İçinden Okumak • 161
İki Parantez Arasında • 167
Edebiyatın Gizli Dikişleri • 178
Red Sadece Bir Parmak İşaretidir • 184
Şairin Vesikalık Fotoğrafi • 189
“Hey kardeşim sen de n'apıyorsun?” • 195
Intellect'in Uğramadığı Yer • 203
İlk Kibrit Çakımı • 208
Şair: Birkaç Kişi • 217
Walter Benjamin Sokağı • 222
Hasar Tespiti Şart • 230
Adı Narkissos • 239
Kafes: Demir ya da Altın • 250
V, Yine O İşaret • 255
Ahmet Erhan İçin, Özel • 268
Ben ve 'Ben' • 278

Söyleşiler

“Hikmet burcunda bir şaman olarak görürüm kendimi” • 332

“Dil bilgisinden ikmale kalan her şair kırbaçlanmalı ve
arenadan atılmalıdır” • 342

Ad Dizini • 351

*Œir yazdığım söyleniyor ortalarda. Değil.
Ben, kutsal bir bahaneyim, belki de bir sığınağım kendime.
Turgut Uyar*

Suya Yazılıdır

Uygarlığın, yerleşik kültürün orijini Şattü'l-Arab'dır. Apsis ve ordinat eksenlerinin, Fırat'la Dicle'nin kesişme noktası: Babil, İrakeyn, bütün bir Mezopotamya.

Mezopotamya bir kavimler kapısıdır, bir "Şark pazarı". İndus-Nil kültür kuşağının bir koordinat düzlemi. Vere Gordon Childe'ye göre, ilk uygarlıklar (Ari/Hint, Sümer/Babil, Mısır), aynı zaman diliminde, benzer iklim özelliklerine sahip büyük nehirlerin (İndus, Şattü'l-Arab, Nil) vadilerinde doğmuş, uygar insan imgesi zamanla Anadolu'ya, Avrupa'ya taşmıştır. En önemli yapıtı sayılan *Doğu'nun Prehistoryası* bu uzun yürüyüşün bir felekesidir.

Vere Gordon Childe "[Söz konusu vadiler] 25. ve 35. enlem arasında bulunan kara şeridi üzerindedirler ki bugünkü dünyada bu bölge en sıcak ve en kuru iklim bölgesini teşkil eder," der (Çeviren: Şevket Aziz Kansu, 1946): "Mısır, Sümer ve Pencap, az çok mütemedi ve çöl tabiatında ve tabiatıyla bariz arızalarla kesilmiş bir platoyu kat'eden daimî büyük nehirlerin vadilerinde yayılırlar."

Şattü'l-Arab'ın iki kolundan biri Fırat'tır. Antep'e, Urfa'ya çıkar, dünyanın 'sekizinci harika'sı sayılan Zeugma'ya. Kıyısında, kayalıklarda nesli tükenmeye yüz tutmuş kelaynaklar yaşarlar. Fırat denildikte ilk aklıma gelen Attilâ İlhan'ın "fırat rüzgâra karşı aktığı zaman"ıdır (*Ben Sana Mecburum*, 1960):

fırat rüzgâra karşı aktığı zaman
suyun yüzü telâşlı bir korkuyla ürperir
atmaca kayalıklarında poyrazın yalçın soluğu
dökülür sığırcıklar
çıplak kavaklardan
tortop olmuş
simsiyah ve ufacıktırlar
içimsıra sonbahar garipliğinin ağır yorgunluğu

fırat rüzgâra karşı aktığı zaman
sessizce kendi kendime ağlayasım gelir
nedense kim bilir

Öbür kolu Dicle'dir, diğer adıyla Tigris, bir diğer adıyla Ceyhun. O, her daim rüzgâra karşı akar. Diyarbakır'a, lav sahanlığına çıkar, Yukarı Mezopotamya'ya. Belki söylemek bile fazla: Çıkmak/akmak fiillerinden kastım kültür/edebiyat edimleridir, bizzat şiiirdir. Bu nehir koylarında, koyaklarında, leb-i Dicle'de yazılan şiir...

Gerçi Osmanlı hep sırtını dönmüştür Şark'a. Cumhuriyet Türkiyesi de değil Şark'a; değil Ortadoğu'ya; Kuzey Afrika'ya, Osmanlı'ya bile kapamıştır imgelem kapılarını. Kadim nehir izleğini sürmek olanaksızdır bugün. Zap'ı, Dicle'yi, Fırat'ı aruza, heceye vurmak. Örnekler ortada. Kürt/Arap kökenli şairlerimize, Ahmet Haşim'e, Cahit Sıtkı Tarancı'ya, Enver Gökçe'ye, Ahmed Arif'e, Sezai Karakoç'a, Cemal Süreya'ya, Hilmi Yavuz'a, Kemal Burkay'a karşın bu yöre çağdaş şiirimizde de gereğince yer bulamamıştır.

Şam, Bağdat dünyanın ender kültür kentlerindedir. Sadece Emevîler ve Abbasîler devrinde değil, hemen her dönem hemen bütün Asya'nın kültür/sanat elçilerinin toplandığı, İslam felsefesinin, Divan edebiyatının tartışıldığı fikir bahçeleri olmuşlardır. Nitekim Ahmet Haşim de Bağdat doğumludur. Modern Türk şiirinin ilk kalemşoru, ilk manifest sahibi...

Ne var ki coğrafi genişlik; 'cihanşümül', 'kıtalar imparatorluğu' benzeri terkipler bizi yanıltmamalıdır. Genel olarak Türk şiiri müphem, gri, hatta negatif bir şiirdir. İnsan yüzleri flu, eşyalar renksiz, nehirler ve göller muğlaktır. Bu; Şattü'l-Arab, Fırat ve Dicle için de geçerlidir, Osmanlı kültür dairesinde yer alan çeşitli dillerde kotarılmış manzum ürünler için de. *Mem û Zîn*, örneğin. Tam anlamıyla bir Mezopotamya destanıdır. Babil yerleşik kültürüne dâhil Kürtlerin bir epopesi. Mülteci bir ruh hâli, göçebelere, çobanlara özgü bir uçarılık, Reşko'dan, Zagros'tan Akdeniz'e akar âdeta. Gelgelim ne Dicle'nin lacivert yelesi savrulur beyitlerinde, bendlerinde, ne Fırat'ın kan kızıl nefesi. Çünkü tipik bir Osmanlı şairidir Ehmedê Xanî. Mağrur, melankolik. Dünyaya, hayata mim parmağının arkasından bakan "kahraman"ların bir kalemşoru. Divan şiiri 'narrative' bir şiirdir ama ne Fuzûlî'de, ne Bâkî ya da

Ehmedê Xanî'de bir şehri, bir nehir veya gölü temaşa edebilmek mümkündür. Şattü'l-Arab, Fırat ve Dicle sadece eğretilerdir, âşıkların, vuslatın bir simgesi. Mihenk taşı da *Mem û Zîn*'in XXXV. bölümündedir:

Elqîsse: Jı îlleta dı dılda
Seyrek we dı çû Memê bı mılda

Şettıl-Ereb û Ferat û Ceyhûn
Hersê te dı go bı yekve ra bûn

*Kısacası: gönlündeki hastalıktan
Memo'nun omzundan öyle bir sel akıyor ki,*

*Şattü'l-Arap, Fırat ve Ceyhun
Sanırdın ki üçü birden taştlar.*

(Çeviren: Mehmet Emin Bozarslan, 1968)

Dicle Sümercedir. Yunanlılar dışında, hemen bütün halklar Dicle (İdigna: İdiklat: Hiddekel: Diklat) adını kullanmışlardır. Yunanlılar Tigris, yani 'kaplan' demişler nedense. Ehmedê Xanî de Ceyhun...

Mem û Zîn tipik bir mesnevîdir, bir aşk şiiri. Kurtarılmış bir has bahçe, harflerin, Yazı'nın kutsandığı, gözyaşına, Kürtçeye banıldığı bir epe. Müphemlik doğası gereğidir; Divan şiirinin görgü kurallarıyla, aymazlığıyla, coğrafyayı hafife alışıyla ilintili.

Ahmet Oktay bir yazısında Zygmunt Bauman'ın "müphemlik, dilde ya da dilin kullanımında yatan bir patolojinin sonucu değildir, dilsel pratiğin sıradan bir unsurudur" hipotezinin altını çizer. "En azından" der (*Geceyazısı*, 2003/3), "Cenap Şahabeddin ve Ahmet Haşim'in müphem olmayı şiire içselleştirdiklerini ve ibhamı savunduklarını biliyoruz." İki satır öncesinde de bizi uyarır: "Kullandığım müphem sözcüğünün, bir olumsuzluğu betimlemek amacıyla seçilmediğini özellikle belirtmeliyim."

Hayır, Ahmet Oktay'a katılmak ne mümkündür. Hiç değilse Ahmet Haşim konusunda. Keza, ondaki müphemlik olumsuzluğun bizatihi kendisidir. Hem dilsel, hem içsel...

Şi'r-i Kamer (tam adı: “Şi'r-i Kamer: Dicle'nin ve Annemin Hatıraları”) ilk şiirlerindedir Ahmet Haşim'in. Büyük bir bölümü 1908-1910 yıllarında *Resimli Kitap*, *Jale* ve *Servet-i Fünûn*'da yayımlanır. Bir kitap olarak tasarlanmış olsa da, bir sunu ekiyle (“Kari'e”), *Piyâle*'de ancak yer bulur kendine. *Şi'r-i Kamer*, “Kari'e”yi saymazsak (ki sahiden olağanüstü bir şiidir “Kari'e”), sıradan şiirlerdir, ama doğduğu topraklara, Bağdat'a, Dicle'ye yazdığı, Mezopotamya'yı mekân, yurt seçtiği ilk ve son şiirler. Hoş, *Şi'r-i Kamer*, adına karşın, Mezopotamya'dan, Mezopotamya'nın kadim halklarından, içine doğduğu “Arap dünyası”ndan bîhaber, soyut, eski deyimle mücerret bir simgeler sandukasıdır:

Çıkmıştık o gün Dicle'ye: sessizce kürekler
Nehrin zehebî sine-i emyâhını yırtar,
Ağlardı o altın suyun üstünde âhenk,
Serperdi o bî-kes sese akşam sarı bir renk,
Güya ki o gün Dicle'nin üstündeki mâtem,
Âfaaka sürükler sarı güller, kırizantem...

Solmuştu onun hüzn ile simâ-yi berîni,
Bir ince tül altında duran zülf-i zerîni;

Akşamları enfâsına düşmüş uçururken
Sarmıştı o sâkin yüzü bir gölge semâdan
Dalmıştı o gözler ebediyetlere... Yorgun,
Yorgundu o gözlerle bakan rûh-ı melûlün;
Akşam gibi a'sabı geren reng-i garibi...

Ahmet Haşim, Osmanlı'nın, Mezopotamya'nın bir armağanıdır modern Türk şiirine. Ne diyordu Ahmet Hamdi Tanpınar (*Edebiyat Üzerine Makaleler*, 1969): “Biz bugünkü kuşak, fikir ve sanat hayatına, Haşim'in yıldızı altına girdik. Düşünce ve duygulanmamızda *Piyâle* ve *Şi'r-i Kamer* şairinin büyük etkileri oldu.”

Ben Yahya Kemal'i Ahmet Haşim'den de, Nâzım Hikmet'ten de yakın bulurum kendime. Bulurum, o kadar! Şiirlerindeki iç/dış ahenk, sözcük örgüsü, örtüsü, müzikalite, dil mükemmelliği ulaşılmaz cinstendir. Ancak “tekâmül zinciri”ne eklemene-

miştir. Bugünkü şiiri hazırlayanlar arasında ne yeri vardır, ne bir iz sürücüsü.

‘40’lı yıllarda, Nâzım Hikmet etkisinde, daha doğrusu “toplumcu gerçekçi” özgün tek şair Ahmed Arif’tir. Özgündür; zira dağlı, ‘kürtesk’ renkleriyle, girift, bir tür Divan şiirinin ‘diliçi’ çevirisini, şerhini andıran söylemiyle, sahiden biriciktir.

Bence rastlantısal bir şiirdir Ahmed Arif’inki. *Hasretinden Prangalar Eskittim* (1968) Dicle’nin, Mezopotamya’nın sayıklamalarıdır. Akustiktir; ateşgedelere, sufi eşkıyalara has bir başkaldırıyla ıralanır. Çalışarak “Otuz Üç Kurşun” a, “Diyarbakir Kalesinden Notlar ve Adiloş Bebenin Ninnisi” ne emsal şiirler yazmak ne mümkündür: “Varamaz elim/ Ayvasına, narına can dayanmazken./ Kırar boynumu yürürüm./ Kurdun, kuşun bileceği hal değil./ Sormayın hiç/ Laaaaa.../ Kara ferman çıkadursun yollara./ Yârin bahçesi târûmar./ Kan eder perçem./ Olancası bir tutam can./ Kadasına belâsına sunduğum./ Ben öleydim looy.../ Elim boş./ Ayağım pusu./ Bir ben bileceğim oysa/ Ne âfat sevdim./ Bir de ağzı var dili yok/ Diyarbakir Kalesi...”

Ahmed Arif’in aksine, soğukkanlı bir şiiridir Hilmi Yavuz’unki. Bir bilgi, bildiri, ‘istihzar’ şiiri. Hatırlatıcıdır, acıtıcı, kanatıcı. *Bakış Kuşu* (1969), *Bedreddin Üzerine Şiirler* (1975), akabinde *Doğu Şiirleri* (1977). Denilebilirse, turnak içinde bir entelekt olarak çıktığı Siirt yolculuğundan, Mezopotamya’dan bir ‘muiz’ olarak döner Hilmi Yavuz. Hem de koltuğunda kör bir dengbêjin cönkleriyle.

Doğu Şiirleri (1977) en iyi yapıtı gösterilir hâlâ. Umarım değildir. Mihenk taşı “Doğunun Sonsözü” nededir ama:

bir gece çölemerik üzerinde
bakır bir bilezik gibi hilali
gördü

ezik çiğdemleriyle elazığ
acı dağlarıyla ergani

dersim, pülümür, horasan
ibrahim talu’nun oğlunu gördüler
ve bir keçe kilimi andıran elleriyle
göğü bir beşik gibi sallayan
fatma’yı, zeynel’in ayali

birleşerek Şattü'l-Arab adını alır. Dicle ise Büyük Zap dâhil, “doğu illeri”nin en doğusunun irili ufaklı bütün akarsularını, İran kaynaklı Küçük Zap ve Diyale nehirlerini de akaçlayarak Kurna'ya koşar: Dicle'ye. Tılsım tamamlanır.

İlginçtir, son yüzyıla dek, her iki nehir de yöre halkının imgeleminde ağıtlarla, ayrılıklarla ıralanmışlardır. Ya âşıkların, vuslatın simgesidirler, ya silayla gurbetin, hayatla ölümün payidar hatları. Bu minval haricinde, özne ya da nesnesi Fırat, Dicle olan tek şiir yok gibidir. Nil'e, İndus'a göre; onların çevresinde kurulan “nehir uygarlıkları”na, orada yaşayan “nehir çobanları”na göre; Mezopotamya, hiç değilse Türkiye Mezopotamyası, âdeta uygarlık sınavından muaf tutulmuştur.

Ahmed Arif “şiire Doğu motifleri taşıyan bir şair” olarak gösterilir, hatta Hilmi Yavuz'la Murathan Mungan bile. Bu, genelde Batılılaşma hareketine, özelde Ahmet Haşim'e, Garip'e tepkisel bir sınıflandırmadır. Batı motifleri nedir, Türk dili ve edebiyatı hangi ailedendir o zaman? Sosyolojik, siyasal argümanlar aklımızı bu kadar kolay çelememelidir. Örneğin Hicri İzgören “kirli savaş”ı bizzat yaşamış bir aydındır – dünyanın, Türkiye'nin, “nehirler arasındaki ülke”sinin farkında bir entelektüel. Salt yurduna düşkün bir kalemşorun reflekslerini göstermekle kalmaz, günümüz insanının büyük yalnızlığına ilişkin görüşlerini, kaygılarını da şiirsel düzleme taşır. Türk şiirinin (“Türkçe şiir” demek daha doğru olur) sınır taşlarını hep ileriye atar: Basra'ya, İsfahan'a, Arabistan çöllerine. İçine doğduğu geleneği, feodal bahçeyi, Munzur'u, Zap'ı ezbere bilir. Ehmedê Xanî'ye, Ahmed Arif'e, Kemal Burkay'a âdeta tapınır. Ama onların pusatlarına, öteberilerine el sürmez. Kendisi de bir şövalyedir çünkü. Türkçeyi Behçet Necatigil aksarıyla konuşur, uzaktan bakan onu Edip Cansever'e, Turgut Uyar'a benzetir. Ne var ki o safkan bir dengbêjdir, “rüyalarını Türkçe gören” bir ateşgede. Yazdığı her şiirde kürtesk motifler, enstantaneler olmaması ne mümkündür; Dicle'nin gözlerine taşmaması.

Hicri İzgören istisna değildir elbet. Son çeyrek yüzyılda, özellikle '90 sonrası, bölge dil ve kültürlerine vâkıf iyi şairler yetişmiştir (ki ilk yarasını gösteren şairlerin başında da Murathan Mungan gelir): Metin Fındıkçı, Adnan Satıcı, Yılmaz Odabaşı, Bejan Matur,

Selim Temo, Metin Kaygalak, Aydın Afacan, Kemal Varol, Seyyidhan Kömürcü, Veysi Erdoğan...

‘Söz uçar Yazı kalır’ vecizesi bir hattat riyasıdır, bir mugal ta. Gılgamış hepimizin atasıdır, Babil Kulesi hepimizin sığınağı; beş bin yılda Mezopotamya’nın nesi kaydedilmiştir? Yazılanlar ortada...

Genç kuşak, daha doğrusu 21 Mart doğumlular, bize Büyük Şiir’in 41. kapısını açmışlardır. Şiire bes bu ücra coğrafyayı değil, yöre halklarının ruhsal  aparızlarını, gelgitlerini de taşımışlardır, taşırmışlardır. Ahmet Telli’nin ‘Asmin’i, ‘KekoMe e’si, bütün bir *Barbar ve Őehl sı* (2003), Enis Batur’un ‘Tesniye’si, Ő kr  Erbaş’ın *Dicle  st  Ay Bulanık*’ı (1995), Roni Margulies’in ‘Otopark’ı, ‘Mahkeme’si, Orhan Alkaya’nın *Tuz Günleri’si* (2001), Akif Kurtuluş’un ‘Devlet Kaç Tazı Tut’u; modern Şiir antolojimizin böylesi mahsulleridir işte.

Ne diyordu V. Gordon Childe : ‘...şayet medeniyetin genel doktrinini haklı  karmış isek, gayemize ulaşmış demektir.’

Murathan Mungan ne diyordu: ‘Zaplar taşar Dersim koyaklarından/ selleri kadife uçları mermi/ ve günahına emanet edilmiş cocukların/ adağıdır mermi çekirdekleri...’

Kitap-lık, Aralık 2003

Dil/Lisan: Şairin Asıl Yurdu

Bana göre, *Moğolların Gizli Tarihi*'nin en trajik repliği şudur: “İçkiye yenildim, bir de kadınlara!” Trajiktir çünkü Ogaday sahidenden içki sofrasında, karaciğer yetmezliğinden Uçmağ'a varmıştır. Moğolistan'ı da yas boyunca karısı Töregene idare etmiştir. Bir farkla: Moğol geleneklerine göre yas bir yıldır ama o beş yıl tahtta kalmıştır, 1246'ya kadar.

Tarihini bilmeyenler onu tekrar yaşamak zorundadırlar. Güncel hatta gündelik sorunların bile tarihsel bir boyutu vardır. Son iki yüzyıl, özellikle Cumhuriyet dönemi fikir teatileri, etik, poetik/a konulu tartışmalar “okul münazaraları”ndan öteye geçememişse, etnik kimliğimizin, içine doğduğumuz geleneğin hafife alınmasındandır, Tarih'in yalınkat okunmasından. ‘80 Şiiri için sıkça kullanılan “lokal”, “ada” tabirleri bu yüzden muhatabını bulamamıştır. El kadar bir yazı için bir yığın dipnot gereksinmesi bellek kaybının teyidi değil de nedir! Kimse kusura bakmasın ama çölün taşrası Medine'dir, dilimin, Asya'nın taşrası da bütün bir âlem...

Lâle Müldür ne diyordu: “seninle bildiğim herhangi bir lisanla/konuşmaya çabalıyorum, Svan/ kuğu kanı içen bir Moğol olduğununu/ unutmaya çalışıyorum”

Merkitler, Naymanlar, Tatarlar; vaktiyle Orta Asya'nın en ‘uygar’ halklarıydı. Naymanlar kısmen Hıristiyan, Merkit ve Tatarlar da Şaman'dılar. XII. yüzyılın sonlarına doğru, Moğol İmparatorluğunun kuruluş arifesinde, bizzat Temuçin tarafından itlaf edilmişlerdir. Temuçin 1206 yılında *Cengiz Han* sıfatıyla taç giymiş, 1228 yılında da ölmüştür. Tahta üçüncü oğlu Ogaday (Ögedey: Oktay) kaan seçilir. Ogaday selefinin aksine ‘barışçıl’ bir insandır. On iki yıllık saltanat döneminde (1229-1241), Türkçenin egemen dil, İslamiyet'in de egemen din olmasına göz yummuş, “kadın erki”ni ululamış, demokrat bir karakterde olmadığı hâlde uyruğundaki halkların inançlarına, moral değerlerine hoşgörölü davranmıştır. *Moğolların Gizli Tarihi* (Çeviren: Ahmet Temir, 1948) de Ogaday'ın

gözetiminde kaleme alınmış ve Moğol Kurultayında bizzat onun ağzından okunmuştur.

Western filmlerinden aşına olduğumuz 'atlı posta', lügatimizdeki "posta tatarı", "tatar ağası" gibi terkipler de o dönemden, Ogaday devrinden kalmadır. –Marco Polo'nun dünya literatürüne kazandırdığı.

Posta teriminin Modernizm'in Post'uyla direkt bir ilgisi var mıdır? Yoktur elbette. Lakin aralarında *Le poète travaille* [Şair Çalışıyor]'un da bulunduğu "taşra dergileri"nin "içeriklerinde ve baskı niteliklerinde görülen inanılmaz düzelme ve gelişme" (Mehmet H. Doğan, 2003 *Şiir Yıllığı*), günümüzde inanılmaz bir hıza ulaşan bilgi işlem teknolojisinin Anadolu'daki bir yansıması olsa gerektir. Artık Adana'yla İstanbul, Erzincan'la Paris, Ulan-Bator'la Persia, kadim Mısır birbirlerine "bir nefes" uzaklıktadırlar. Posta/iletişim kavramları üzerine fikir jimnastiği yaparken *AnaBritannica*'nın 'posta' maddesi (1990, Cilt 18) aklımı 'allak bullak' etti. "Pers imparatoru II. Kyros (Büyük) İÖ VI. yüzyılda egemenliği altındaki topraklarda atlı posta tatarları çalıştırıyordu," dendiği hâlde, ne Ogaday'a ilişkin tek satır vardı, ne Tatarlara dair.

Ne diyordu Faruk Nafiz Çamlıbel: "Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı./ Bir dakika araba yerinde durakladı./ Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar./ Gözlerimin önünden geçti kervan-saraylar..."

Faruk Nafiz, Cumhuriyet ilan edildiğinde Kayseri'de öğretmendir. Bir yıla kalmadan da Ankara'ya geçer. Osmanlı'ya, Diwan edebiyatına sırtını dönmeyi marifet bilir. Hoş, adını aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerle duyurmuştur ama edebiyat tarihine Beş Hececiler'le ayağ üşürür. Gerçi ne Beş Hececiler'in diğer şairleri, ne de Cumhuriyet'in mimarı Jön Türkler gibi Anadolu'dan bihaberdir, yine de şiirlerinde resmettiği 'özne' onlardan biridir, ülkesini "bir vagon penceresi"nden temaşa eden "şövalye"lerden: "Gidiyorum, gurbeti gönlümde duya duya./ Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya."

Hayır, haksızlık etmemek gerek: "Han Duvarları" dar ufkuna, gülünesi 'kahraman'larına karşın poetik dağarımızın en yetkin, benzersiz örneklerindedir. Kaldı ki medine-çöl, sıla-gurbet, İstanbul-Anadolu, merkez-taşra algıları, düşünce hayatımızın denek taşlarıdır. Denek, elbette 'birey'dir. Bireyin neliği, nerede olduğu...

Modern şiirin öznesi bireydir, evet. Aşılması, ulaşılmaması gereken değerlere, modernizmin kodlarına malik özne. Geleneğe, geleneksel kültüre karşıdır. Eski olan her şey yüküktür, atılması, değiştirilmesi gerekir, olası yeni yaşantılar yeni biçimler ister. Sonuna kadar devrimcidir, yenilikten yanadır, “aydın”dır. Asl’olan dünyanın farkında olmaktır, modernizmin önerdiği ‘birey bilinci’ne sahip olmaktır.

Ulak da tam buradan devreye girer. Dünya’nın hâlâ ‘farklı’ insanların, insan topluluklarının yaşadığı bir gezegen olduğu fikrin-den. –Şiir, değil midir ki geleceğe yazılmış bir mektuptur. Temdit dolmuştur. Hayatı sarakaya alan, müşkülpesent, hodbin ruh mühendislerinin, şair/yazar ordusunun önerdiği, öngördüğü Yazı tamamlanmıştır. Yarın, bugündür. Kaldı ki, hepten yeni bir Yazı, kurmaca bir yaşantı mümkünsüzdür. Bir kandırmaca, nafile bir hipotez. Herkesin bir öyküsü vardır. Her insan özeldir, kendince yahşi değerleri, atalarından, tarihinden hayatına eklemlediği meselleri, inançları vardır. Yerkürenin siyasal çehresi, gündelik olaylar, insanoğlunun ‘acil’ sorunları, açlık endişesi, çevre kirlenmesi, özgürlük ve barış mücadeleleri bizi yanıltmamalıdır. Daha doğrusu, önümüzü karartmamalıdır.

Son dönem edebiyat/kültür tartışmalarını, Doğu-Batı yahut Şark-Garp sorununu, taşra-merkez restleşmelerini, Cumhuriyet etiğini, yazım/ımlâ birliğini, genel olarak Türk edebiyatını, örnekleriyle ‘80 Şiiri’ni; böylesi bir açıdan irdelemek şart olmuştur.

Cumhuriyet etiği giderek “radikal”leşti, evet, bir tür redd-i mirası ‘çağdaşlaşma’ adına yürürlüğe koydu. Bundan Osmanlı “münevver”i değil, XX. yüzyıl başlarında ulus devleti öngören, ‘etnik’ kimliğimizi, şecere kayıtlarımızı, kültür kaynaklarımızı irdeleyen bilim adamları da nasibini aldı. *Sol* da bu minval üzere hizasını tekrar yokladı. Hikmet Kıvılcımlı’nın “tarih tezi”ne bir harf eklemek şöyle dursun, ‘Galiyevci tavır’ diye tabir edilen hemen bütün eğilimler âdeta sırta kadem bastılar. Nâzım Hikmet yüzünden Şeyh Bedreddin’e, katlinden ötürü Pîr Sultan’a devrimci bir misyon yüklendi. Halk şiiri yüceltildi, Divan şiiri aşağılandı. ‘Püriten’ bir Halk şiirinden söz etmek mümkün değildi oysa. Daha kötüsü: Cumhuriyet tarihine baktığımızda; “put”ların kırıldığı ama kırmakla kalındığı, yoksulluğumuzun daha bir arttığı görülecektir.

Bu, hiç değilse şiir için geçerli. Çünkü şairin yurdu, sılası niha-yet dilidir. Dilinin poetik reflekslerini bilmeden, temellük etme-den Türkçe şiir yazmak, sözüm ona Charles Baudelaire'e, Arthur Rimbaud'ya özgü bilgelikle statükoya, "düzen bekçileri"ne kafa tutmak olanaksızdır. Türk halkı, tarih boyunca, belki de göçebe yaşam biçiminden olsa gerek, itaat etmeyi öğrenememiştir ki sivil itaatsizliği öneren kalemlere kulak versin. Zira kültür dediğimiz şey bir edimler, deneyimler silsilesidir.

Tarih yaşanmışların bir toplamıdır, edebiyat "yazılmışlar"ın. Niyet, öngörü, hatta teori, malzeme deposunun dışındadırlar. Bu türden düne yapılacak her göndermenin muhatabını bulması ge-rekir. Gerisi "fasarya"dır.

İstanbul kimin gurbetidir, kimin sılası? Anadolu kimin sılasıdır, kimin gurbeti? Türkiye ikisinin de taşrası mıdır yoksa?..

'İyi' ve 'kötü' dinsel bir tasniftir, 'iktidar' ve 'muhalefet' siyasal, 'güzel' ve 'çirkin' sanatsal birer tasnif. Bu ve benzeri sınıflandırmaları başka "disiplin"lere, farklı alanlara taşımak, kavramların yerini değiştirmek son derece tehlikeli ve yanlışır. Gerekliyse eğer, ki gerekiyor, İstanbul tekrar tanımlanabilir: "kent", "kentlilik", "şehir-i İstanbul", "metropol olarak İstanbul", "taşra", "İstanbul'un taşrası"... Ama şiir esas alınmak koşuluyla!

Samiler sahillerde ve Necid'de yerleşik yaşam süren Araplara 'Hadari' (ki 'sakin', 'oturan', 'bir yerin ahalisinden olma' anlamına gelir) derlerdi. Yesrib Necid'den daha büyük, siyasal ve toplumsal çalkantıların kavşağı bir kent haline dönüştükte, hem Hadari tabirinden vazgeçildi, hem Yesrib'e Medine, yani 'şehir', orada oturanlara da 'medeni' denildi. Çölde, kırsalda göçebe bir yaşam sürenlerin lakabı hep aynı kaldı: 'Bedevi' (ki kır anlamındaki *bâdiye*'den gelir, 'çölde, kırsalda yaşayan' demektir). Ancak bu iki kavramı birbirinin zıddı olarak görmemek gerektir. Örneğin İmri'u'l Kays'ın ailesi Yemen'de, Hadramut'ta yerleşik bir yaşam sürdüğü ve geniş bir coğrafyaya hükmettiği hâlde, tam anlamıyla bir Bedevi şairdir, şiirlerinde hep çölleri, çöl Araplarını, yaban, grotesk aşkları anlatmıştır. Kaldı ki tarih boyunca yerleşik Araplarla göçebe Araplar arasında kültürel hiçbir çatışma çıkmamış, birbirlerini tamamlayan öğeler, katmanlar olmuşlardır. Açıp bakınız, bir VI. yüzyıl, hatta VII. yüzyıl Arap şiirinde 'saray şairi' diye gösterilebilecek hemen hiç

kimse yoktur, en ünlüleri en-Nâbîga ez-Zubyânî'nin şiirlerindeki tinsel evren yine Arap çölleri, uzak vahalardır.

Turgay Fişekçi haklıydı, üç kalemşorların amacı belki de “Aa, Erzincan'da *Le poète travaille* adlı bir dergi çıkıyormuş” dedirtebilmektir. Tuğrul Tanyol da haklıydı, “böyle kötü basılmış bir dergiye öyle taşra entelektüeli bir ad bulmak doğrusu insanda gülümseme yaratıyor”du. Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya gurbeti gönlünde duya duya giden bir kuşağın mirasçısıydı Fişekçi'yle Tanyol. Haklıydılar elbet: kadim Birun Hazinesinin vergi mükellefleri haddini bilmeliydi. Yoo, ilk parmak kaldıran yine Enis Batur'du: “Erzincan besbelli çok uzakta. Paris de öyle. Ola ki bu yakınlaştırmıştır çalışan şairleri.” Doğrusu ya, *Şair Çalışıyor* bahsindeki lafzı yaralarımı kaşdı.

Adres: *Şiir-lik*, Mayıs 1995, Berlin. “İki nehir: Seyhun'la Ceyhun, yani Amu Derya ve Sir Derya. Bir ülke: Maveraünnehir, yani 'nehirin öbür tarafı'. Evet, Arapların bin küsur yıl önce söz konusu nehirler arasında yer alan ve Maveraünnehir diye tanımladıkları Aşağı Türkistan, Türklerin bilinen en eski ülkesidir. İlginçtir, atalarımız Anadolu'yu yurt seçerlerken bu iki nehrin isimlerini de beraberlerinde getirirler ve küçük bir değişiklikle Adana'nın iki nehrine ve iki ilçesine Ceyhan ve Seyhan derler. Ben de *Şiir-lik*'in bu ve bundan sonraki sayılarında yazacağım şiir kenar çıkmalarına söz konusu anıştırma hakkımı kullanarak 'Sir Derya Mektupları' adını verdim. Kaldı ki Berlin'le Sir Derya, şu sıra ikamet ettiğim Seyhan'a aşağı yukarı eşit mesafededirler.”

Hunlar, Kök Türkler, Selçuklular, Moğollar, Osmanlılar; ulak tabiri, at figürü en çok Ogaday'ın posta tatarlarına yakışıyor, evet.

Ne diyordu Lâle Müldür: “siyah bir soygun gibi/ kendimi kendimden soyarak/ sana yaklaşmam gerekecek, Svan/ kuğu kanı içen bir Moğol imparatoriçesi gibi/ bilmediğim bir oyunu başlatmam.../ belki kum bu yaban izleri siler bir gün/ ULAN-BATOR'da bedevilerin tuttuğu bir aynada/ bakışırız ilk kez görüyormuşuz gibi...”

Kitap-lık, Haziran 2004